

СУЧАСНА ЗАХІДНА МАКРОІМПЕРІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ГЕОПОЛІТИКИ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 4(35), с. 20–26

У світовому геополітичному просторі нині особливо виділяється Західна макроімперія, яка, по суті, має цивілізаційний характер. Геополітика Західної макроімперії спрямована на забезпечення контролю над усім світом.

За нинішніх умов розвитку глобальних політичних, економічних, соціальних, культурних процесів подальшої трансформації зазнає геопросторова політична організація світу. На порядку денному залишається суперництво між провідними державами за перерозподіл сфер впливу у світі в цілому та окремих регіонах, за контроль над стратегічними ресурсами і потоками товарів та капіталів. При цьому у світовому геополітичному просторі дедалі більшого значення набуває “мегагравець”, якого можна ідентифікувати як Західну макроімперію. Для неї притаманні специфічні особливості структури і геополітики. На міжнародній арені західний світ часто виступає як єдиний актор. З іншого боку, між провідними західними державами зберігаються значні протиріччя у сфері політики, економіки, культури, спостерігаються розбіжності в окремих напрямках геополітики. Слід зазначити, що зазнає змін і геополітика на міжнародній арені таких сучасних імперських держав, як Російська Федерація і Китай.

У сучасній науці імперіологічні дослідження набули неабиякої популярності. Сутнісні особливості сучасних імперій і важливі напрями їх зовнішньої політики розглянуті в працях С. Бабуріна, У. Бека, З. Бжезінського, Е. Гранде, Б. Крігель, С. Лур’є, А. Негрі, Дж. Сеймура, Е. Тодда, Н. Фергюсона, М. Хардта та багатьох інших науковців. Сама

сутність імперій в історичному минулому і нині, особливості їх геополітики є предметом жвавих дискусій. Проте, на нашу думку, в сучасній науці недостатньо розкриті ключові особливості Західної макроімперії та інших посткласичних імперій, залишаються малодослідженими їх структурні характеристики і провідні напрями геополітики на світовій арені.

З’ясуємо сутність Західної макроімперії та інших сучасних імперій, та схарактеризуємо основні посткласичні тенденції розвитку імперської геополітики Заходу у світовому геопросторі.

Сучасними імперіями ми вважаємо великі державні геополітичні системи, що вирізняються складною багаторівневою ієрархічною структурою і мають розвинені мережі впливу у світовому геопросторі. Для імперської геополітики притаманна активна різнопланова експансія на міжнародній арені.

Глобальна загальносвітова мережева “Імперія”, яскраво змальована М. Хардтом і А. Негрі [5], на нашу думку, не відповідає сучасному стану світової геополітичної системи і навряд чи можлива (принаймні у близькому майбутньому). Проте треба віддати належне об’єктивним дослідникам глобальних процесів — світова економіка розвивається на ринкових засадах і дедалі тісніше пов’язує майже всі країни та регіони світу, численні політичні, соціальні, культурні процеси набувають

справді планетарного характеру. Ці процеси часто мають не стихійний, а цілеспрямований характер, ініціюються і контролюються окремими ключовими “центрами”, спираючись на певні регіональні та локальні осередки (вузли, центри, пункти) і комунікаційні лінії, що утворюють різноманітні і взаємно переплетені геопросторові структури (мережі), що охоплюють більші чи менші ділянки глобального геопростору. Різноманітні за кількісними та якісними особливостями мережеві структури дедалі активніше розвиваються у сучасному світі.

У процесі історичного розвитку на міжнародній арені політичних, економічних, культурних процесів виникла велика Західна макроімперія (“імперія Заходу”) — геополітичне наддержавне утворення. Країни Заходу об’єднані спільною ліберально-демократичною ідеологією і ліберальними ринковими заходами функціонування економіки. Надзвичайно важливою є цивілізаційно-культурна спільність — по суті, це цивілізаційна імперія, яка охоплює всі країни західно-християнської цивілізації (за С. Хантінгтоном [4]). Крім суто “західних” країн, мережі цієї макроімперії поширюються на цілі регіони світу, групи країн та окремі держави.

Західна макроімперія має дуже складну структуру. Насамперед слід зазначити, що в макроімперії відсутній єдиний владний центр, якому була б жорстко підпорядкована чітка ієрархія держав та інших геополітичних утворень Заходу. Проте в макроімперії є головний “полюс” — Сполучені Штати Америки, які є окремою наймогутнішою імперією у світі. На другому рівні політичної структури макроімперії перебуває решта провідних західних країн, які можна ідентифікувати як регіональні. На третьому рівні знаходиться решта західних держав.

У геосистемі Західної макроімперії взаємно переплітаються і накладаються просторово-функціональні структури західних держав, різноманітних транснаціональних корпорацій, банків, фондів, неурядових організацій тощо.

Ми дотримуємося думки, що справжні “центри влади” в країнах Заходу відрізня-

ються від офіційних органів державної влади. Проте вважаємо твердження щодо всевладного, глибоко законспірованого “Світового уряду” недостатньо обґрунтованими, оскільки в розпорядженні дослідників занадто обмежені достовірні дані щодо центрів управління глобальними процесами. Припускаємо, що існує декілька “центрів прийняття рішень”, які володіють реальною економічною і політичною владою у світі. Саме ці “центри” фактично контролюють органи державної влади в західних країнах. Припускаємо також, що ці “центри” координують між собою дії на світовій арені, можуть конкурувати за певні сфери впливу, визначають магістральні напрями розвитку світової економіки і міжнародної політики. Для зустрічей представників таких “центрів” існує, наприклад, регулярний Давоський економічний форум.

Існують мондіалістські організації, що представляють інтереси керівних “центрів”: “Рада з міжнародних відносин” — CFR (з 1921 р.), “Більдерберзька група” (з 1954 р.), “Трьохстороння комісія” — “Трилатераль” (з 1973 р.). Саме остання, на думку окремих дослідників, має на меті об’єднати під егідою атлантизму і США головні центри світової економіки (Англо-Америку, Західну Європу та Японію) і встановити домінування над усім світом.

У країнах Заходу державні керівні структури тісно переплетені з недержавними. Провідні транснаціональні банки і корпорації володіють величезними мережами, що “обплутали” весь світ і по яких рухаються головні потоки капіталів, товарів і технологій у світовому економічному просторі. Як приклад, можна назвати Лондонський клуб — міжнародне об’єднання приватних комерційних банків, що є потужними світовими кредиторами. Західні власники фактично контролюють світові ЗМІ, які через свої глобальні мережі поширюють по всьому світу потрібну інформацію, а також стандарти масової культури.

Існують небезпідставні побоювання, що в разі занепаду Західної макроімперії все людство очікують глобальні катастрофічні наслідки. Вважається, що лише всемогутній

Захід на чолі із США спроможний врятувати світ від глобальних небезпек: воєнних конфліктів, розповсюдження зброї масового ураження, тероризму, міжнародної злочинності, інших глобальних проблем. Отже, існує думка, що саме Захід є гарантом миру, безпеки, демократії, прав людини в усьому світі.

Західні країни формують і пропагують нові норми міжнародної моралі, які виправдовують воєнні дії інтересами збереження людства і високими гуманними цілями захисту демократії та прав людини в усьому світі. Декларуючи високі цілі, США та інші країни Заходу коригують норми міжнародного права відповідно до своїх глобальних інтересів.

Західна макроімперія в цілому ефективно використовує для лобювання своїх інтересів на світовій арені міжнародні організації. Наприклад, МВФ і Група Світового Банку фактично перебувають під контролем Заходу.

НАТО виступає як провідний воєнно-політичний інститут макроімперії Заходу і є найефективнішою у цій сфері організацією в сучасному світі. Північноатлантичний Альянс виявляє готовність відігравати глобальну роль. Нова стратегічна концепція Альянсу — “Активна участь, сучасна оборона” — передбачає, зокрема, використання як політичних, так і воєнних засобів для подолання криз у всьому світі. Так, НАТО може забезпечувати врегулювання воєнних конфліктів за допомогою своїх унікальних за технологічним рівнем збройних сил, сприяти міжнародним зусиллям щодо боротьби з поширенням ядерного озброєння тощо.

Ідеалом для Західної макроімперії уявляється стабільний мирний світ з “демократичним” лідерством США, яке має добровільно визнаватися усіма країнами світу чи принаймні їх переважною більшістю. Для забезпечення мирного розвитку світу на засадах ліберальної демократії та ринкової економіки США вважають за потрібне запровадити взаємну відповідальність провідних держав планети за управління світом без війн.

Окремі автори, наприклад У. Бек і Е. Гранде, вважають що в об’єднаній Європі формується гнучка й відкрита “космополітична

імперія”. Проте нині, за умов загострення кризових явищ у Євросоюзі, в Європі набирають обертів “відцентрові” процеси, посилюються протиріччя між окремими державами — членами ЄС. Тому уявлення про існування в нинішній Європі цілісної і життєздатної імперської геополітичної системи вважаємо недостатньо обґрунтованими. При цьому окремі із західноєвропейських держав спроможні проводити власну геополітику, яка може мати навіть імперський характер. Наприклад, аналіз зовнішньої політики Франції у Північній та Західній Африці свідчить про її прагнення поширити тут сферу свого геополітичного та гео економічного впливу. Посилення неоімперських рис спостерігається також у геополітиці Великої Британії. На особливу увагу заслуговує Німеччина, яка має найпотужніший економічний потенціал у Європі, доволі успішно поширила мережі свого гео економічного впливу до країн Центральної та Східної Європи. За умов нинішньої європейської фінансової кризи ФРН має достатній потенціал не лише для самостійного “плавання”, а може навіть перетворитися на новітню імперію — очолити власне “імперієподібне утворення” [3]. Між провідними західними державами, безумовно, існують політичні, економічні, культурні протиріччя, проте вони не мають антагоністичного характеру. За умов загострення кризових явищ у світовій економіці можливе посилення протистояння між провідними державами Заходу. При цьому можливе здобуття державної влади політичними силами, які виступають за державне регулювання економіки, що, безперечно, вплине на діяльність глобальних мережевих структур.

До складу Західної макроімперії, крім США і країн Європи (крім східноєвропейських), належать ще й Канада, Австралія, Нова Зеландія та Ізраїль. Мережі Заходу активно поширюються в країнах Східної Європи — Російській Федерації, Молдові, Україні.

Мережі Західної макроімперії фактично “обплутали” Латинську Америку, численні країни Азії, Африки та Океанії. Це, так би мовити, “периферія” Західної макроімперії. Проте нинішня імперська “периферія” вже певною

мірою відрізняється від класичної — джерела дешевої сировини та трудових ресурсів і ринку збуту готової продукції. Тут розвиваються місцеві мережі виробництва і транспортування товарів та послуг, проте вони залежать від світових економічних мереж і “правил гри”, які визначаються імперіями.

Світова першість Заходу ще не означає його панування над планетарним простором. Геостратегія макроімперії має враховувати інтереси інших потужних геополітичних гравців світу. Надзвичайно важливим для Заходу є проникнення його мереж на терени інших посткласичних імперій і потужних держав світу, залучення їх до співпраці.

Найбільшим геоekonomічним конкурентом Заходу є Китай, економічна могутність якого на початку XXI ст. продовжує зростати швидкими темпами. Сучасна Китайська посткласична імперія не демонструє амбіцій щодо політичної гегемонії у всьому світі, проте сфера його геоekonomічного (і геополітичного) впливу активно поширюється на сусідні регіони та країни. Провідники імперської геополітики — китайські іммігранти (хуацяо) утворюють досить міцні мережеві структури в багатьох країнах світу. Китайські компанії активно скуповують акції підприємств по всьому світу, реалізують численні інвестиційні проекти, товари китайського експорту заповнили ринки світу, у тому числі США і країн Європи. Існують підстави вважати, що Китай спроможний досягнути світової економічної першості. Геополітичне змагання з Китаєм є важким випробуванням для США, які не можуть подолати кризові тенденції у своїй економіці.

Західна макроімперія прагне відігравати визначальну роль на теренах Євразії. Для успішної реалізації своєї імперської геополітики Заходу потрібне створення Транс'євразійської багатосторонньої міжнародної системи безпеки [1] за участю Китаю, Японії, Російської Федерації.

Японія є однією з наймогутніших у світовій економіці держав, володіє надзвичайно потужним науково-технологічним потенціалом, мережі її корпорацій пронизують світовий геопростір, проте у воєнно-політичній

сфері залежить від США і нині не проводить свою власну імперську геополітику.

Росія як імперська держава має потужний природно-ресурсний, економічний та військово-технічний потенціал, геополітичну волю і реальну здатність поширювати свій вплив на сусідні регіони Євразії. На теренах Російської Федерації нині досить поширені західні мережі впливу. Попри періодичні загострення геополітичних протиріч між США та Росією, останню прагнуть зробити союзницею Західної макроімперії у боротьбі з тероризмом і тими державами, яких Захід вважає своїми ворогами.

Серед інших потужних держав світу потенційними регіональними імперіями є Індія та Бразилія. Вони володіють великим економічним, науково-технічним, військовим потенціалом, мають значний геополітичний та геоekonomічний вплив у своїх регіонах та за їх межами, намагаються відігравати дедалі важливішу роль на світовій арені. Меншою мірою, насамперед через недостатньо потужний потенціал і гострі внутрішні проблеми, потенційними імперськими державами є Нігерія та Індонезія. Слід відзначити значну залежність потенційних регіональних імперських держав від західних політичних та економічних мереж.

Основними компонентами світової геополітичної системи є суверенні держави. Спостерігається тенденція до поступового зростання кількості незалежних держав у світі. Проте у зв'язку з розвитком сучасної системи міжнародних відносин і міжнародного права суверенітет держав зазнає певних обмежень. Більшість національних держав у своїй політиці тією чи іншою мірою залежні від сучасних імперій, особливо Заходу, а їх економічний і культурний простір пронизані імперськими глобальними мережами. З песимістичної точки зору, відбувається мінімізація ролі суверенних національних держав і перехід до системи приватної влади наднаціональних еліт в особі глобальних фінансово-економічних кланів [2].

Найбільшою небезпекою для макроімперії Заходу є протистояння з боку ісламських екстремістських сил, які застосовують тероризм

як засіб боротьби із Заходом. Великі труднощі США та інших західних країн у глобальній війні з тероризмом пов'язані з тим, що терористичні угруповання застосовують свої добре законспіровані мережі на теренах не лише ісламських країн, а й держав Заходу, а крім того, використовують для своїх злочинних потреб сучасні технологічні засоби та інформаційні мережі.

Для країн Заходу гасло “безпеки” є виправданням постійної воєнної активності — як на власній території, так і за кордоном [6, 36]. Захід володіє військово-технічною першістю в сучасному світі. Війна нині, по суті, перетворюється на поліційну акцію. Сучасні стратегії спираються на використання даних космічних супутників, передбачають швидкоплинні акції з використанням авіації, високоточної зброї. Проводяться так звані “хірургічні операції” зі знищення конкретних об'єктів і навіть осіб.

Сучасна імперська геополітика Заходу ґрунтується на доктрині “гуманітарного інтервенціоналізму”, згідно з якою Америка та її союзники мають право на вчинення інтервенції (навіть без відповідного рішення Ради Безпеки ООН) щодо тих держав світу, де існують загрози для життя людей, порушуються їх права і свободи. Попри високу мету, гуманітарна інтервенція здійснюється, виходячи з політики подвійних стандартів, і передбачає розуміння прав і свобод людини саме з точки зору західної лібертіанської ідеології, а воєнні дії неминуче призводять до жертв серед мирного населення.

У своїй імперській геополітиці США та їх союзники спираються також на відому доктрину “превентивного інтервенціоналізму”, згідно з якою вони мають право на вчинення інтервенції (також без санкції РБ ООН) до тих держав, що становлять потенційну загрозу для миру та безпеки у світі. Воєнний і політичний експансіонізм Заходу обґрунтовується також необхідністю боротьби з розповсюдженням зброї масового знищення. Причому держави Заходу самі вирішують, які держави гідні володіти зброєю масового знищення, а які — ні. Одним з головних виправдань інтервенціоналізму проголошується

боротьба з тероризмом, оскільки саме себе США репрезентують як захисника всього людства, головного борця з тероризмом у всьому світі. Воєнна операція в Іраку вже значною мірою зашкодила політичному авторитету Америки у світі [1]. Тому США та їх союзники прагнуть легітимізувати дії своїх глобальних поліційних сил.

Воєнні операції на початку 2000-х років в Афганістані та Іраку були зумовлені насамперед імперськими геополітичними інтересами Заходу. Ірак має надзвичайно важливе геополітичне положення в басейні Перської затоки і близько 10 % світових запасів нафти. Достатньо легітимний прозахідний політичний режим має забезпечити західним ТНК контроль над видобутком і транспортуванням нафти на світовий ринок. Проте нині виникає проблема стабільності режиму і навіть розколу держави. В Афганістані діють Міжнародні сили сприяння безпеці (ISAF), які мають “протидіяти екстремізму і тероризму”, зміцнювати владу афганського уряду, допомагати у формуванні і навчанні афганських силових структур. Дуже проблематичним є збереження контролю США та їх союзників з НАТО над Афганістаном після виведення військ у 2014 р., оскільки сформований тут прозахідний режим навряд чи зможе тривалий час протриматися під ударами талібів.

Імперська геополітика спрямована насамперед на розширення і збереження сфери політичного контролю над країнами та територіями. У незалежних державах діють імперські агенти впливу, призначені для просування геополітичних і геоекономічних інтересів зовнішніх акторів. Агентами впливу можуть виступати фізичні особи, політичні організації, корпоративні групи тощо. Завдяки мережним технологіям частина владної еліти фактично підкуповується. Фінансова й інформаційна підтримка дає можливість агентам впливу обіймати керівні посади в державному управлінні через цілком легітимні демократичні процедури. Західні ставленики постають перед людством реально незалежними політичними партіями і діячами, їх залежність від імперських “центрів”

ретельно маскується. У випадках особливо масштабної корупції і порушень демократії та прав людини імперським керівникам доводиться змінювати маріонеток у керівництві держав задля збереження свого подальшого панування.

Проти тих держав, що чинять спротив імперській геополітиці Заходу, перешкоджають проникненню на свою територію глобальних мереж (наприклад, Іран, КНДР, Білорусь, Куба), застосовується повний асортимент імперських засобів тиску — політичних, культурно-інформаційних, економічних — звичайно, задля захисту прав людини і боротьби за демократію.

Під час хвилі революційних подій у країнах Північної Африки в 2011 р. політика США та інших країн Заходу була спрямована на підтримку тих сил, що вважаються демократичними. У громадянській війні в Сирії Захід однозначно підтримує антиурядових повстанців, представляючи їх як борців за демократію. На нинішньому етапі розвитку воєнних дій (липень 2012 р.) при розгляді “сирійського” питання в Раді Безпеки ООН макроімперія Заходу зіштовхнулася з опозицією з боку РФ і Китаю, які фактично блокують зусилля США легітимним шляхом під егідою ООН допомогти повстанцям здолати антизахідний режим Б. Асада.

Гео економічні важелі є особливо дієвими при здійсненні імперської геополітики в країнах і регіонах світу. До основних напрямів геоекономічного імперського впливу належать: кредитно-фінансовий, валютний, товарний, науково-технологічний, комунікаційний.

Надзвичайно потужним засобом імперського впливу є культурно-інформаційна геополітика — формування за допомогою глобальних інформаційних мереж геополі-

тичного дискурсу, потрібного Заходу, політичної культури на основі спрощеного геополітичного бачення світу, насаджування стереотипів масової культури.

Отже, провідну геополітичну роль у сучасному світі відіграє очолювана США Західна макроімперія, яка поширює мережі свого впливу в усьому глобальному геопросторі. У системі макроімперії взаємно переплітаються і накладаються просторово-функціональні структури західних держав, транснаціональних корпорацій, недержавних фондів, організацій тощо. Західна імперська геополітика передбачає розширення і зміцнення мереж впливу у світі, залучення інших імперських геополітичних утворень до співпраці з метою забезпечення свого домінування у світі.

Література

1. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / Пер. з англ. А. Іщенко. — К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. — 203 с.
2. Геєць В. Конфігурація геополітичної карти світу та її проблемність // Економіка України. — 2011. — № 1. — С. 4–15.
3. Наступает эпоха новых империй. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://flot2017.com/item/opinions/46856>
4. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций: Пер. с англ. — М.: ООО “Издательство АСТ”, 2003. — 603 с.
5. Хардт М. Империя / М. Хардт, А. Негрі; Пер. с англ.; Под ред. Г. В. Каменской, М. С. Фетисова. — М.: Праксис, 2004. — 440 с.
6. Хардт М. Множество: война и демократия в эпоху империи / М. Хардт, А. Негрі; Пер. с англ.; Под ред. В. Л. Иноземцева. — М.: Культурная революция, 2006. — 559 с.

У сучасному світовому геополітичному просторі найбільш потужна Західна макроімперія на чолі із США. У геополітичній системі макроімперії взаємодіють традиційні державні і недержавні мережні структури. Геополітика Західної макроімперії спрямована на забезпечення політичного, економічного та культурного домінування у світі.

В современном мировом геополитическом пространстве наибольшим могуществом обладает Западная макроимперия во главе с США. В геополитической системе макроимперии взаимодействуют традиционные

государственные и негосударственные сетевые структуры. Геополитика Западной макроимперии нацелена на обеспечение политического, экономического и культурного доминирования в мире.

The Western macroempire headed by the USA is a most powerful in the contemporary world geopolitical space. Traditional state and non-state net structures interacts in geopolitical system of the macroempire. Geopolicy of the Western macroempire acts at ensuring political, economical and cultural domination in the world.

Надійшла 7 серпня 2012 р.